

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

dr. Stánicz Péter

**Döntési képesség és alapjogi jogalanyiség:
A kognitív fogyatékkal élő emberek
joggyakorlási képességének kérdései az európai
alapjogvédő fórumok gyakorlatában**

című doktori értekezés

Tézisek

Témavezetők:

dr. Somody Bernadette PhD, habil. egyetemi adjunktus

dr. Gurbai Sándor PhD

Budapest

2025.

Tartalom

1. A dolgozat tárgya, célja	2
2. Alkalmazott kutatásmódszertanok és a dolgozat rövid bemutatása	5
3. Eredmények összefoglalása	11
4. A dolgozat témájában született publikációk.....	17

1. A dolgozat tárgya, célja

Az emberek többsége számára magától értetődő, hogy jogaik vannak és azokat szabad akaratuk szerint gyakorolhatják, a mindennapok során hozott döntéseikkel életük menetét irányítják. A kognitív fogyatékossgal élő emberek számára ez korántsem adott, sőt, alapjogaik létének elismerése, jogképességük elfogadása sem volt mindig magától értetődő. Társadalmi-jogi folyamat eredményeként alakult ki az a mára elfogadott álláspont, hogy a jogképesség minden embert megillet és univerzális, ugyanakkor az alapjogi joggyakorlási képességük korlátozhatósága jelenleg is az átlagosnál szélesebb körben elfogadott a kognitív fogyatékossgal élő emberek esetén. A gyakorlat sajnos azt mutatja, hogy a kognitív fogyatékossgal élő emberek joggyakorlási képességének korlátozása gyakran főszabállyá lép elő. Magyarországon a joggyakorlási képesség korlátozása gondnokság alá helyezés útján több, közel 60.000 embert érint jelenleg is,¹ közülük az emberek több, mint fele az élete minden területére kiterjedő teljesen korlátozó gondnokság alatt áll.² Ezzel szemben a joggyakorlási képességet nem korlátozó támogatott döntéshozatal néhány száz ember számára elérhető.³ A fogyatékossgal élő emberek számára gyakori az intézményben történő elhelyezés, több, mint 20.000 fogyatékossgal élő embert érint, akik gyakran saját akaratuk ellenére vagy anyagi nehézségeik következményeként kerülnek bentlakásos intézménybe.⁴

¹2024-ben 57.574 ember, közülük 31.661 teljesen korlátozó, 24.314 pedig részlegesen korlátozó gondnokság alatt állt. Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0058.html Utolsó letöltés dátuma: 2025. június 6.

²Lásd részletesen: Gulya Fruzsina - Hoffman István. A támogatott döntéshozatal sorsa Magyarországon. Fogyatékossg és Társadalom. 2019. 5. 22-36. 10.31287/FT.hu.2019.2.2.; valamint Hoffman István - Gulya Fruzsina - Tőkey Balázs: A nagykorúak cselekvőképességének korlátozása - hazai jogi keretek és azzal kapcsolatos főbb adatok. Közjogi Szemle 2020/1. 22-33.; Kiss Valéria - Maléth, Anett - Tőkey, Balázs - Hoffman, István - Zsille, Katalin - Dombrovsky, Borbála: A gondnoksági perek empirikus vizsgálata. In: Gulya, Fruzsina; Hoffman István (szerk.): A nagykorúak cselekvőképességének korlátozása Magyarországon. Budapest, Magyarország : ORAC Kiadó Kft. (2024) 253 p. pp. 33-69. , 37 o.

³ Ibid.

⁴ Petri Gábor: Financing of Care Services for Persons with Disabilities – Hungary. EASPD: Brussels. 2020. DOI: 10.13140/RG.2.2.25594.62409.

Az általam képviselt alapjogi műhely a jogérvényesítést és az alapjogvédelmet tekinti az alapjogi vizsgálat elsődleges tárgyának, az alapjogok érvényesítését az alapjogok fogalmi elemének tekintve. Alapjogi nézőpontom tehát szigorúan jogi megközelítés, az alapjogok konkrét alapjogvédő fórumok előtt történő megjelenését tekintem az alapjogok valódi érvényesülésének. Álláspontom szerint a jogvédelmi fórumok gyakorlatából olvashatók ki és absztrahálhatók az alapjogok valódi tartalma és korlátai.⁵

A kutatási folyamat leghangsúlyosabb eleme az alapjogvédő fórumok gyakorlata és az alapjogok gyakorlati érvényesíthetőségét előtérbe helyező szemlélet. Az esetjogi módszer a kikényszeríthetőséget az alapjogok fogalmi elemének tekintő alapjogfogalomból indokoltan következik. Az alapjogvédő fórumok és a szakirodalom álláspontom szerint jelenleg nem ad egybehangzó választ a fogyatékossgal élő emberek döntési képességét érintő kérdésekben, ami kihat az emberek alapjoggyakorlására is. Az eltérő megközelítések azt eredményezik, hogy általános dogmatikai kérdésekre sem kapunk általános érvényű választ, ami a jogérvényesítést töredezetté teheti. A kutatásnak nem célja, hogy állást foglaljon a szakirodalom releváns nagy vitáiban, így például a helyettes döntéshozatal megengedhetősége kérdésében. Azt azonban fontosnak tartom bemutatni, hogy a joggyakorlatban mi az, ami megvalósul és jelenleg is érvényesíthető, kikényszeríthető a fogyatékossgal élő emberek által és számukra. Az alapjogvédő fórumok gyakorlatának helyessége lehet vita tárgya, az azonban álláspontom szerint ténykérdés, hogy egy időpillanatban mi az az alapjogi tartalom, ami számon kérhető az államokon és kikényszeríthető az alapjogvédő fórumokon keresztül, mivel ez határozza meg a mindennapi alapjoggyakorlást és a fogyatékossgal élő emberek élethelyzeteit.

Az első kutatási kérdés során azt vizsgáljuk, hogyan jelenik meg a fogyatékossgal és a döntési képesség meghatározása az európai alapjogi fórumok gyakorlatában? Az alapjogok érvényesíthetőségéből kiinduló kutatási koncepció és az esetjogi fókusz egymással szoros egységet alkot. A fogyatékossgal élő emberek alapjogi igényei és azok érvényesíthetősége, a joggyakorlási képesség gyakorlati keretei az alapjogi igényeket elbíráló fórumok gyakorlatából ismerhető meg közvetlen módon. A joggyakorlás keretei mellett az alapjogvédő fórumok az előttük folyó ügyek elbírálása során szükségképpen dogmatikai kérdésekben is állást foglalnak, még akkor is, ha a dogmatikai jelentőségét egy-egy ügynek esetleg az eljáró fórum nem ismeri fel teljes mértékben. A döntési képesség a kognitív fogyatékossgal élő emberek számára az

⁵ HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila (szerk.): Emberi jogok. Budapest, Osiris, 2003.

a jogon kívüli fogalom, ami joggyakorlási képességük korlátozásának jogi megítélése során kiemelt szereppel bír. A kutatási kérdés arra keresi a választ, hogy az európai alapjogvédő fórumok előtt felmerült ügyekben miként jelent meg a fogyatékoság és a döntési képesség és az eljáró fórumok milyen meghatározást használtak, akár direkt, akár indirekt módon.

A következő kutatási kérdés az európai alapjogvédő fórumokat jellemző, alapul fekvő alapjogi paradigmákra összpontosít. Arra keressük a választ, hogy melyek az európai alapjogi tér azon paradigmái, amelyek az alapjogok tartalmát és az alapjogi igények elbírálását meghatározzák? Az európai alapjogi tér meghatározás az alapjogi igények elbírálása során irányadó, jellegadó hasonlóságokon alapul. Az alapjogok korlátozhatóságának és a korlátozás igazolásának kérdése, a szükségesség és arányosság, a mérlegelés paradigmái az európai alapjogvédő fórumok gyakorlatát áthatja és jelentős mértékben befolyásolja a hipotézis szerint.

Harmadik kutatási kérdésem, hogy milyen dogmatikai kérdések ismerhetők fel az alapjogvédő fórumoknak a döntési képesség korlátozásával kapcsolatos gyakorlatában? Ez a kérdés részben kapcsolódik az első kutatási kérdéshez, annál azonban konkrétabb és kifejezettebben a dogmatikai jelentőséggel bíró kérdések azonosítására összpontosít. A kutatási hipotézis szerint az alapjogvédő fórumoknak a dogmatikai kérdésekre koherens választ kell adniuk ahhoz, hogy az egyének jogérvényesítése is következetes lehessen, az alapjogvédelem ne legyen töredezett.

Szorosan kapcsolódik a negyedik kutatási kérdés. Ennek során azt fogjuk vizsgálni, hogy koherens választ adnak-e az azonosított dogmatikai kérdésekre az egyes fórumok? A dogmatikai kérdések azonosítása és az azokra vonatkozó, az esetjogból megismerhető joggyakorlati álláspontok több szempontból is jelentőséggel bírnak. Az egyének szempontjából a jogérvényesítés lehetőségeit és korlátait adják, ezen túlmenően pedig rendszerszinten, akár a fogalmak dogmatikai meghatározását is befolyásolhatják az eljáró fórumok. A kutatás hipotézise szerint egy koherens, egységes dogmatikai rendszer és annak a joggyakorlatba történő beépítése elősegíti a hatékony és következetes jogvédelem biztosítását.

Utolsó kutatási kérdésem tulajdonképpen egy kérdés pár. A fő kérdés, hogy hogyan viszonyul egymáshoz az európai lenyomat és a tágabb nemzetközi dimenzió, a CRPD? A fő kérdés megválaszolásához szervesen kapcsolódik, hogy ha van eltérés, annak mi lehet az oka? Az európai alapjogi tér vizsgált fórumai közül a CRPD Bizottság sajátos abban a tekintetben, hogy Európán kívüli illetékességgel is rendelkezik. A kutatási hipotézis ebben a körben az, hogy az

európai alapjogi tér paradigmái meghatározzák az alapjog igények elbírálását és azon keresztül a joggyakorlás lehetőségeit. Az alapjogok érvényesítését, kikényszeríthetőségét alapul vevő kutatási koncepció alapján ez az alapjogok lényegét érintő kérdés. A kutatási kérdés megválaszolása során először az egyes fórumok gyakorlatát elemezzük, rámutatva a különbségekre és hasonlóságokra, ezt követi a dogmatikai elemzés, ami egységes fogalmi keretet kíván adni a vizsgált kérdéseknek. A kutatás hipotézise, hogy van eltérés a vizsgált fórumok között és ennek egyik lehetséges indoka az európai alapjogi tér meghatározó jelentősége.

A dolgozat a fogyatékossgal élő emberekre érvényes megállapításokat tartalmaz, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a kutatás során elsődlegesen a kognitív fogyatékossgal élő embereket érintő, dogmatikai jelentőséggel is bíró kérdések kerülnek elemzésre. A fogyatékossgal élő emberek a joggyakorlás során számos akadályba ütköznek, ezek egy része a jogi szabályozásból ered, más része a jog működéséből vagy akár jogon kívüli, gyakorlati tényezők következménye. Nem vitatva, hogy általánosságban a fogyatékossgal élő emberek a joggyakorlás során számos akadályba ütköznek, a jelen dolgozat kifejezetten a döntési képesség hatását vizsgálja. A kognitív fogyatékossgal élő emberek joggyakorlási képességének korlátozása rendszerint a döntési képesség hiányán vagy a többségtől eltérő működésén alapul. A döntési képesség tehát egy olyan tényező, ami a fogyatékossgal élő emberek közül is kifejezetten a kognitív fogyatékossgal élő emberek esetén merül fel, ez indokolja a kutatás kereteinek szűkítését. A dolgozat a legal capacity alapján a joggyakorlási képességen és a jogérvényesítésen alapuló dogmatikai szempontrendszer kíván adni. A dogmatikai megközelítés célja, hogy az alapjogvédő fórumok gyakorlatában azonosított dogmatikai kérdésekre koherens választ adjon, ezzel segítve a jogvédelem következetességét. A dolgozatban ismertetett legal capacity fogalom álláspontom szerint alkalmas arra, hogy az alapjogvédelem és a joggyakorlat alkalmazza, a hipotézis szerint pedig ez a jelenleg érzékelhető töredékességet magyarázni és csökkenteni képes.

2. Alkalmazott kutatómódszertanok és a dolgozat rövid bemutatása

A kutatás kereteit az európai alapjogi tér adja, melyet az egyenlő emberi méltóság és az arányosság paradigmáinak európai standardjai jelentenek számomra. A kutatás időnként

kitekint ezen keretek közül, reflektálva a szélesebb kontextusra, azonban a gondolatok fő vonulata az európai alapjogi paradigmák között marad. Az elemzés középpontjában az áll, hogy a kognitív fogyatékossgal élő emberek alapjoggyakorlása, különösen az egyéni autonómia és a *legal capacity* milyen módon jelentkezik az alapjogvédő fórumok gyakorlatában. A vizsgálat egyik fontos szempontja a normatív szint és a gyakorlati szint összevetése, amely az alapjogok érvényesíthetőségének kérdéseit hozza felszínre.

Kutatási kérdéseim a következők. Hogyan jelenik meg a fogyatékossg és a döntési képesség meghatározása az európai alapjogi fórumok gyakorlatában? Melyek az európai alapjogi tér azon paradigmái, amelyek az alapjogok tartalmát és az alapjogi igények elbírálását meghatározzák? Milyen dogmatikai kérdések ismerhetők fel az alapjogvédő fórumoknak a döntési képesség korlátozásával kapcsolatos gyakorlatában? Koherens választ adnak ezekre a dogmatikai kérdésekre az egyes fórumok? Hogyan viszonyul egymáshoz az európai lenyomat és a tágabb nemzetközi dimenzió, a CRPD? Ha van eltérés, annak mi az oka?

A kutatási módszertan alapvetően desk-research, a szakirodalom áttekintése és összefoglalása mellett kiemelt szerepet kap az alapjogvédő fórumok gyakorlatának bemutatása és értékelése. Az Európában irányadó normatív szempontok és a joggyakorlat körében a téma szempontjából legjelentősebb nemzetközi egyezmények és alapjogvédő fórumok gyakorlatát vizsgálom, így az Emberi Jogok Európai Egyezményét (a továbbiakban: EJE), az Emberi Jogok Európai Bíróságát (a továbbiakban: EJB), a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezményt (a továbbiakban: CRPD) és annak bizottságát (a továbbiakban: CRPD Bizottság vagy Bizottság), valamint az Európai Unió Bíróságát (a továbbiakban: EUB).

A dolgozat a fogyatékossgal élő emberekre érvényes megállapításokat tartalmaz, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a kutatás során elsődlegesen a kognitív fogyatékossgal élő embereket érintő, dogmatikai jelentőséggel is bíró kérdések kerülnek elemzésre. A fogyatékossgal élő emberek a joggyakorlás során számos akadályba ütköznek, ezek egy része a jogi szabályozásból ered, más része a jog működéséből vagy akár jogon kívüli, gyakorlati tényezők következménye. Nem vitatva, hogy általánosságban a fogyatékossgal élő emberek a joggyakorlás során számos akadályba ütköznek, a jelen dolgozat kifejezetten a döntési képesség hatását vizsgálja. A kognitív fogyatékossgal élő emberek joggyakorlási képességének korlátozása rendszerint a döntési képesség hiányán vagy a többségtől eltérő működésén alapul. A döntési képesség

tehát egy olyan tényező, ami a fogyatékossgal élő emberek közül is kifejezetten a kognitív fogyatékossgal élő emberek esetén merül fel, ez indokolja a kutatás kereteinek szűkítését.

A dolgozat íve úgy épül fel, hogy először a fogyatékossgal jogi megjelenését azonosítjuk a fogyatékossgal modelleken keresztül. A fogyatékossgal modellek egyértelműen jogon kívüli eredetűek, azonban a joggyakorlatban is meghatározó szerepük van abban, hogy a fórumok mit értenek fogyatékossgal alatt vagy kit tekintenek fogyatékossgal élő embernek. Ezt követően térünk át a fogyatékossgal európai jogi megítélését meghatározó tényezők vizsgálatára, az átfogó elvek felől közelítünk a nemzetközi jogi dokumentumok normatív rendelkezéseinek és a szakirodalmi jogértelmezéseken keresztül az alapjogvédő fórumok konkrét gyakorlata felé. Mindezt úgy tesszük meg, hogy elsőként az európai alapjogi tér vezérparadigmáit azonosítjuk, majd az EJEE és főként a CRPD szövegét és annak szakirodalmi értelmezését tekintjük át, végül a konkrét jogérvényesítés körében az EJEB, a CRPD Bizottság és az EUB esetjogát vesszük vizsgálat alá. Az esetjogi vizsgálat konklúziójából kiindulva térünk át a fogyatékossgal élő emberek joggyakorlását lehetővé tevő vagy éppen korlátozó *legal capacity* fogalmára, amit a dolgozat szándékosan használ eredeti, angol kifejezéssel a jog- és cselekvőképességtől megkülönböztetve a fogalmat.

A dolgozat bevezetését követő II. fejezete a fogyatékossgal modelleket elemzi részletesen, egyúttal bemutatja a fogyatékossgal élő emberek védelmének megjelenését az alapjogok térképén. Általánosságban megfigyelhető, hogy a fogyatékossgalügy korai, töredezett megjelenéseit idővel felváltották sui generis, egységességre törekvő szemléletek, melyeket a fogyatékossgal modelljeinek is szoktak nevezni. A fogyatékossgal modellek különböző nézőpontokból tekintenek a fogyatékossgal kérdésre, a fogyatékossgal élő emberek életére. Az eltérő nézőpontok ellenére fókuszuk tehát megegyezik, mely összehasonlítási alapot ad a további vizsgálat számára. Az egyes modellek álláspontom szerint a fogyatékossgal és a fogyatékossgal élő emberek helyzetére különböző szemszögből tekintő nézőpontok, melyek összessége – ha lehetséges lenne valamennyi releváns nézőpont megragadása - kristálygömböszerű mátrixként mutatná meg a fogyatékossgal való élet valamennyi aspektusát, nehézségét, sajátosságát, diverzitását és örömet.

A korábbi fogyatékoság-történeti munkásságra⁶ és a vonatkozó szakirodalomra⁷ támaszkodva helyezkedik Könczei György és kutatócsoportja⁸ azon álláspontra, hogy „nem létezik lineáris fejlődés, amely egy egyre pozitívabb végkifejlet felé vinne. De nem létezik a fogyatékoság történetben spirálitás sem. Az érintettek életét meghatározó történeti mozgás sokféle, szerteágazó, amely a befogadás és a kirekesztés eltérő, folytonosan változó mintázatait tárja elénk.”⁹ A fogyatékoság megközelítése tehát korántsem statikus, éppen ellenkezőleg, térben és időben dinamikusan változik, reflektálva a társadalmi-kulturális térre, melyben valamennyi ember együtt él. Ugyanakkor a fogyatékosági modellek dinamikája nem jelenti a folyamatos fejlődést, az idő előrehaladtával a modellek nem válnak szükségképpen “jobbá” és “fejlettebbé” sem.

A II. fejezetben a fogyatékosági modelleken keresztül áttekintjük, hogy mik a fogyatékoság leginkább bevett megközelítései. Erre építve folytatjuk az elemzést a III. fejezetben és az alapjogvédő fórumok gyakorlatában vesszük sorra a fogyatékoság kapcsán felmerülő dogmatikai kérdéseket. Ebben a fejezetben először a releváns dogmatikai fogalmakat tekintjük át, amelyekből egy alapjogi dogmatikai problématerkép rajzolódik ki. Az esetjogi elemzés során az előre jelzett dogmatikai kérdésekre összpontosítunk és kiemeljük az egyes fórumok gyakorlatából az azokhoz kapcsolódó megállapításokat, jogértelmezéseket. A fejezet során a problématerkép mindvégig irányt mutat és megadja az esetjogi elemzés fókuszát.

Azokat a dogmatikai fogalmakat vizsgáljuk, amik az egyén joggyakorlása szempontjából legfontosabbak. A joggyakorláshoz szükséges először az egyén tényleges döntése és annak a kívüllág általi megismerése, ezt követi a jogi értékelés, hogy a jog elfogadja, jóváhagyja az egyén döntését vagy a joghatás kiváltását megtagadja. A jogi értékelés kihat arra, hogy az ember

⁶ KÖNCZEI György: A nem-orvosi rehabilitáció elméletéhez. A rehabilitáció néhány sarkkérdése Magyarországon 1968-1986. Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények 200., Budapest, SZKI., 1987.; KÁLMÁN – KÖNCZEI: A Tajgetosztól az esélyegyenlőségig.; KÖNCZEI György: Transzformációk a társadalomtörténetben és tudományunk történetében. In HERNÁDI Ilona – KÖNCZEI György (szerk.): Fogyatékoságtudomány a mindennapi életben. Budapest, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2007. 19-42. o.

⁷ Lásd például: STIKER, Henri-Jacques: A history of disability. University of Michigan Press 1999.; ROSE, M. Lynn: The Staff of Oedipus. Transforming Disability in Ancient Greece. Ann Arbor, The University of Michigan Press, 2006.; ADELSON, Betty M.: The Lives of Dwarfs. Their Journey from public curiosity toward social liberation. New Brunswick – New Jersey – London, Rutgers University Press, 2005.; DASEN, Veronique: Dwarfs in Ancient Egypt and Greece, Oxford, Clarendon Press, 1993.; BRADDOCK-PARISH: Chapter 2: An Institutional History of Disability.; FOUCAULT, Michel: A rendellenesek. Előadások a College de France-ban (1974- 1975). L'Harmattan Kiadó-Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszék, Budapest.; FOUCAULT, Michel: A szexualitás története. A tudás akarása. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1996.

⁸ KÖNCZEI - HOFFMAN (szerk.): Az esélyegyenlőségtől a Tajgetosztig? 53-54. o.

⁹ Ibid. 53-54. o.

milyen szabadságot élvez a jogai gyakorlása során, mit tehet és mit nem tehet meg az őt elviekben megillető teljes alapjogi palettával. A fogyatékossgal élő emberek joggyakorlása során a támogatás, segítség is az egyén által kívánt, adott esetben pedig szükséges tényező. A releváns dogmatikai fogalmak ennek megfelelően a döntési képesség, a jogképesség, a cselekvőképesség és a legal capacity, valamint a helyettes és támogatott döntéshozatal.

A fogyatékossgal élő emberek esetén elfogadásra került egy nagyszabású nemzetközi egyezmény, amelyet Magyarország és maga az Európai Unió is egyaránt ratifikált, ez a CRPD.¹⁰ A III.i. alfejezet az európai normatív környezetet mutatja be a CRPD paradigmaváltásán keresztül.

A következő, III.ii. alfejezetben az európai alapjogi tér és az abban bevett arányosság fogalmát elemzi részletesen. Amikor európai alapjogi térről beszélünk, az alatt az Európában általánosan bevett alapjogi keretrendszert értjük, amelynek középpontjában az arányosság áll. Az alapjogok érvényesülése, kikényszeríthetősége és az alapjog-gyakorlás megvalósulása az egyéni autonómia feltétele minden ember esetén. Az arányosság az alapjogi konfliktusok feloldásának egyik bevett eszköze, alkalmazása új szókészletet von magával: a jó, rossz, helyes, igaz, helytelen, helyes helyett más kifejezések kerülnek előtérbe, mint pl. érdek, költség, súly, mérlegelés, elegendő.¹¹ Az alkotmányos jogok szükségszerű összeütközéseinek értelmezésére és a konfliktusok feloldására mára bevetté vált Európában az arányossági mérlegelés. Louis Henkin mutat rá, hogy a jogok¹² és az arányosság¹³ korában élünk.

Az alapjogok érvényesíthetőségén alapuló kutatási koncepció általános pillére az európai alapjogi tér, ami alatt az arányosság paradigmájának alkalmazását értem. Az európai alapjogvédő fórumok gyakorlatában az arányosság kérdése megkerülhetetlen, ezért a jelen

¹⁰ Magyarországon kihirdette: a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 2007. évi XCII. törvény.

¹¹ Webber, Grégoire, Proportionality and Absolute Rights (May 6, 2016). Forthcoming in Vicki Jackson and Mark Tushnet (eds.), Proportionality: New Frontiers, New Challenges, Cambridge University Press, 2016, LSE Legal Studies Working Paper No. 10/2016, Elérhető: <https://ssrn.com/abstract=2776577> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2776577>

¹² HENKIN, Louis: The Age of Rights. Columbia University Press, 1990.; BOBBIO, Norberto: The Age of Rights. John Wiley & Sons, 12 Jun 2017.

¹³ Barak (2010) 14.o.; Stone Sweet, Alec and Mathews, Jud, Proportionality Balancing and Global Constitutionalism (2008). Columbia Journal of Transnational Law, Vol. 47, pp. 68-149, 2008, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1569344>

THOMAS, David, WOODS, Honor: Working with People with Learning Disabilities: Theory and Practice. Jessica Kingsley Publishers, 2003.

kutatás során is alapvető jelentőséggel bír. Az arányosság egyrészt általános dogmatikai eszköz az alapvető jogok korlátozhatóságának megítélése során, ami alapvetően befolyásolja, hogy az alapjogok milyen széles körben tudnak érvényesülni. A kutatás során ez azért kifejezetten releváns, mivel a fogyatékossgal élő emberek autonómiájának valódi érvényesülését vizsgálva nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy alapjogaik érvényesítésének határait rendszerint az arányosság alapján jelölik ki az alapjogvédő fórumok.

A fogyatékossgal élő emberek alapjoggyakorlási képességének és egyéni autonómiájának érvényesülését az alapjog fogalmi elemének tekintő megközelítést szem előtt tartva Európában három nemzetközi fórum releváns gyakorlatát mindenképpen szükséges ismernünk, ezeket a fórumokat vizsgálják részletesen a III.iii.-III.v. alfejezetek. A CRPD Bizottság (III.iii. alfejezet), az EJEB (III.iv. alfejezet) és az EUB (III.v. alfejezet) alapjogvédő, illetve alapjogi relevanciájú ügyeket elbíró fórumok, funkciójuk és működésük azonban a hasonlóságok mellett eltéréseket is mutat. A hasonlóságok és eltérések azért fontosak számunkra, mert a legal capacity korlátozhatóságának, az alapjoggyakorlásnak és az állami kötelezettségeknek a jelenleg érvényesíthető tartalmát és kereteit is alapvetően ennek a három fórumnak a gyakorlata határozza meg Európában. Az egyes fórumok alapvető szerepének ismertetése után a fórumok vonatkozó esetjogának részletes elemzése következik. A fejezet konklúziója az egyes fórumok gyakorlatában észlelhető hasonlóságok és eltérések egy lehetséges magyarázatát adja, ami visszavezethető az európai alapjogi tér meghatározó arányossági paradigmájára. Az esetjogi vizsgálat konklúzióját külön alfejezet (III.vi.) tárgyalja.

Az esetjog elemzését a legal capacity dogmatikai vizsgálata követi a dolgozat IV. fejezetében, mindvégig szem előtt tartva a joggyakorlatban felmerülő problémás pontokat. Az elemzés során az esetjogban kirajzolódott kérdésekre visszautalunk és hivatkozunk, ez teremti meg a joggyakorlat és az alapjogi elméleti megközelítés kapcsolatát. A fejezet során először a már korábban bevezetett fogalmak részletes meghatározása következik, a fejezet végén pedig ismét az egyént érintő gyakorlati akadályokra térünk vissza, keretbe foglalva az elméleti értekezést.

A IV.i. alfejezet a legal capacity alapjogi értelmezését bontja ki. A legal capacity elemzésén belül foglal helyet a kontinentális jogrendszerek jogképességet és cselekvőképességet elválasztó megközelítése, szembeállítva a dolgozatban elővezetett alapjogi megközelítéssel. Az alfejezet külön pontokban foglalkozik a döntési képesség vizsgálatának módszereivel (IV.i.A. – IV.i.E. pontok).

A IV.i. alfejezetben áttekintjük, hogy melyek a jogérvényesítés szempontjából leginkább releváns dogmatikai fogalmak és azok jelentését is részletesen elemezzük. A dogmatikai elemzést a döntési képesség, mint jogon kívüli tény multidiszciplináris megközelítése egészíti ki, erősen támaszkodva az orvostudomány és az idegtudományok eredményeire. A társtudományok területére tett kitérés után visszatérünk a jog dimenziójába, a jogon kívüli tények jogi eljárásban való felhasználásának vizsgálatával.

Az általános dogmatikai elemzést a IV.ii. alfejezet ismét a gyakorlat felé közelíti és megvizsgáljuk, hogy a jogérvényesítés szűrőjén keresztül milyen hatásuk van a dogmatikai megállapításoknak. Az egyén jogérvényesítése szempontjából kulcsfontosságú, hogy mi az, amit az államon az egyén számon kérhet, azaz milyen mértékben kikényszeríthető a legal capacity alapjogi koncepciója a jelenlegi gyakorlatban, ezért a IV.ii. alfejezetben az állam pozitív kötelezettségeit elemezzük.

A jogérvényesítésből kiinduló alapjogi koncepciónak van egy jelentős hátránya, amit nem hagyhatunk figyelmen kívül. Az alapjogvédő fórumok kizárólag az eléjük kerülő ügyekben tudnak egyedi és általános érvényű megállapításokat tenni, ezzel meghatározva az alapjog érvényesíthetőségének határait. A IV.iii. alfejezet tér ki kifejezetten erre a kérdésre. Először a jogi szabályozásból eredő normatív akadályokat vizsgáljuk. Ezt követően a jogérvényesítéssel kapcsolatban felmerülő gyakorlati akadályokat tekintjük át. A gyakorlati akadályok ismertetésénél a jogon kívüli érvek is az elemzés részét képezik, mivel a fogyatékkal élő emberek igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréseinek problémáira gyakran a társtudományok, főként a társadalomtudományok mutatnak rá.

Az alapjogok érvényesítéséből és kikényszeríthetőségéből kiinduló kutatási koncepció a megközelítés korlátainak bemutatásával zárul. A bevezetésben rögzített kutatási kérdésekre és hipotézisekre az elemzés válaszokat talált, ezért a dolgozat konklúzióit vezeti elő az V. fejezet.

3. Eredmények összefoglalása

A fogyatékoság az alapjogvédő fórumok gyakorlatában megjelenik központi kérdésként (például a kifejezetten a fogyatékoságon alapuló eltérő bánásmód igazolhatóságát vizsgáló CRPD Bizottsági ügyekben) és kapcsolódó kérdésként (például az EJEB-nek a szabadság

korlátozás megengedhetőségét vizsgáló döntéseiben) egyaránt. Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a fogyatékoság kérdése és a kognitív fogyatékosággal élő emberek alapjogi igényei érzékelhető lenyomatot hagytak az alapjogvédelmi fórumok gyakorlatában.

Az alapjogi fórumok a fogyatékoság számos eltérő megközelítését alkalmazzák, olykor nem is teljesen következetes módon. Az egyes fórumok között is jelentős eltérésekkel találkozhatunk, így például a medikális modellhez hasonló módon az EJEB alapvetően orvosszakmai ténykérdésnek tekinti a döntési képesség és a mentális zavarok létét, míg a CRPD Bizottság elutasítja az orvosi megközelítés létjogosultságát. A fogyatékoság szociális és emberi jogi modelljei, továbbá a döntési képesség funkcionális megközelítése is erőteljesen érzékelhető az alapjogvédő fórumok gyakorlatában.

Az európai alapjogi tér tulajdonképpen egyet jelent az arányosság paradigmájának alkalmazásával az alapjogi konfliktusok során. Az arányosság az alapjogok tartalmát is érintő kérdés (például az abszolút jogok esetén), az alapjogkorlátozás megítélése során pedig a legfőbb zsinórmérték. Az arányosság rendkívül részletes szakirodalmi megalapozással rendelkezik, ami azonban a jelen dolgozat szempontjából ennél is fontosabb, hogy az alapjogvédő fórumok közül az EJEB és az EUB az arányosság alkalmazásától nem tekint el a döntési képességen alapuló legal capacity korlátozás felülbírálata során sem, míg a CRPD Bizottság gyakorlata bizonyos esetekben elutasítja az arányosságon alapuló alapjogkorlátozás lehetőségét, amennyiben annak alapul fekvő indoka az egyén fogyatékosága.

Az elemzés során a legfontosabb dogmatikai kérdések között merült fel, hogy elfogadható-e a legal capacity korlátozása az egyénnek a többségtől eltérő döntési képessége alapján. A kérdésre az EJEB és az EUB egyértelműen igenlő választ ad, a legal capacity korlátozását elfogadhatónak tartják, amennyiben az arányosság követelményének megfelel (egyúttal tehát végső eszköz) és kellő eljárási garanciák megtartása mellett történik. A korlátozhatóság azonban az EJEB gyakorlatában sem parttalan, az élet minden területére kiterjedő korlátozás esetén az EJEB elismeri, hogy az már a magánélet sérelmét eredményezi, azonban ezt is az arányosság szemüvegén keresztül vizsgálja az EJEB esetről esetre. Hasonlóan foglal állást az automatikus, külön egyedi döntés nélküli korlátozás esetéről is az EJEB.

A CRPD Bizottság részben eltérő választ ad erre a kérdésre. A fogyatékoságon alapuló legal capacity korlátozást általában elfogadhatatlannak minősíti gyakorlatában és a CRPD Bizottság

által kiadott, a CRPD autentikus értelmezését adó általános kommentárjaiban. Az igazolhatóságot a CRPD Bizottság csak bizonyos esetekben fogadja el, míg más esetekben tulajdonképpen abszolút tilalomként kezeli a fogyatékoságon alapuló eltérő bánásmódot. A legal capacity korlátozhatóságára mint dogmatikai kérdésre tehát a fórumok nem adnak egybehangzó választ.

Szintén fontos dogmatikai kérdés, hogy a legal capacity döntési képességen alapuló korlátozása – amennyiben ennek lehetősége elfogadott - milyen igazolással lehetséges. Az EJEB és az EUB az arányosságot tekinti a legfőbb mércének, emellett pedig megjelenik az objektív és észszerű indok tesztje, valamint az EJEB esetében egy saját teszt, a Winterwerp-teszt is. A CRPD Bizottság gyakorlatában az igazolást lehetővé tevő esetekben az objektív és észszerű indok tesztjét alkalmazza a Bizottság. Az objektív és észszerű igazolást a fórumok lényegében azonos, egymással harmonizáló módon alkalmazzák.

A dogmatikai kérdések közé tartozik álláspontom szerint a CRPD hivatkozása, alkalmazása és értelmezése is. A CRPD Bizottság a CRPD speciális fóruma, az egyezmény végrehajtásának általános felülvizsgálata mellett egyedi ügyeket elbíráló jogkörrel is rendelkezik, továbbá az egyezmény autentikus értelmezését adja általános kommentárjain keresztül. A CRPD Bizottság értelmezése álláspontom szerint feltétlenül az egyezmény autentikus értelmezése, kötőereje azonban nem egyértelmű. A CRPD Bizottság értelemszerűen a CRPD alkalmazásával dönti el az elé kerülő ügyeket és folytatja le az egyedi és rendszeres országvizsgálatokat. Az EJEB gyakorlatában láthattuk, hogy a CRPD alkalmazása változó, vannak olyan fogyatékoságot érintő ügyek, ahol még formális hivatkozás szintjén sem merül fel, más ügyekben pedig az ügy érdemét az EJEB a CRPD alapján bírálja el. Az EJEB gyakorlatában a CRPD egyezményes szövege jelenik meg, a CRPD Bizottság egyezmény értelmezését az EJEB általában nem veszi át, sőt, újabb gyakorlatában kifejezetten szakít a CRPD-nek a CRPD Bizottság szerinti értelmezésével. Az EJEB a CRPD-t a saját szemlélete mentén önmaga alkalmazza és értelmezi. Az EUB tekintetében is azt láthatjuk, hogy a CRPD egyezmény rendelkezéseit az EUB alkalmazza, ugyanakkor saját értelmezése szerint. Az EUB abban is állást foglal, hogy megítélése szerint a CRPD egyes rendelkezései nem kellően konkrétak ahhoz, hogy azok alapjogi igény esetén közvetlenül alkalmazhatók legyenek. Általánosságban megállapítható, hogy az EUB sem a CRPD Bizottság értelmezéséből indul ki, hanem a CRPD egyezményes szövegéből.

Az európai gyakorlatban azonosítható lenyomat egyértelműen eltér a nemzetközi lenyomattól, az a fórumok gyakorlatában is látható. Az eltérésnek számos oka lehet, a jelen dolgozat ezek közül az alapjogi szemlélettel összefüggő eltéréseket emeli ki. Az európai alapjogi tér alapvető paradigmája az arányosság, ami számos dogmatikai kérdés gyakorlati eldöntését meghatározza. Az arányosságot alapul vevő fórumok, így az EJEB és az EUB még az abszolút jogokat is az arányosságon keresztül értelmezik, azok korlátozhatatlanságát is előzetes arányossági teszt eredményének tekintik. Ebből következik, hogy az alapjogkorlátozás igazolhatóságát alapjaiban határozza meg az arányosság kérdése. Úgy gondolom, ennek alapján nem váratlan, hogy az EJEB és az EUB a CRPD Bizottságtól eltérő álláspontot foglal el abban a kérdésben, hogy van-e helye igazolásnak a döntési képességen alapuló alapjogkorlátozás során.

Szintén a fórumok közötti eltérés magyarázatául szolgálhat a fórumok rendeltetése közötti különbség. A CRPD Bizottság a fogyatékoság területén specializált fórum, gyakorlata messzemenően részletesebb e körben az EJEB és az EUB gyakorlatánál. A CRPD Bizottság emellett nem bírósági típusú alapjogi fórum, döntése nem kikényszeríthető, így a CRPD-ben foglalt jogokat és állami kötelezettségeket tágitó döntések meghozatala is úgy gondolom, könnyebb. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a CRPD Bizottság tagja nem feltétlenül jogászok, sőt, közülük többen maguk is fogyatékosággal élő emberek, így az alapul fekvő élethelyzeteket sokkal jobban ismerik, tapasztalatuk a jogászok által dominált EJEB és EUB fórumokhoz képest komplexebb és valóságosabb. Az EJEB általános alapjogvédő fórum, ráadásul bírósági típusú fórum. Esetjogában az egyezményes jogok általános tesztjeit dolgozza ki, a diszkrimináció és így a fogyatékoságon alapuló eltérő bánásmód is tipikusan másik egyezményes jog állított sérelme mellett jelenik meg. Az EJEB az általános alapjogi gyakorlatában kimunkált teszteket alkalmazza, legfeljebb kisebb változtatásokkal a fogyatékoságot érintő ügyekben is, ez jól tükröződik az EJEB főként a tisztességes eljáráshoz való jog felől közelítő eljárás jogi szemléletében. A CRPD értelmezése során is a CRPD Bizottságnál kevésbé ambíciózus, az egyezmény kiterjesztő értelmezése alapvetően nem jelenik meg az EJEB gyakorlatban, sőt, a kezdeti erősnek tekinthető CRPD alkalmazást követően jelentős önkontrollt gyakorol az EJEB újabb esetjogában. Az EUB alapjogvédelmi tevékenységet is gyakorol, alapjogi érintettségű ügyeket is elbírál, feladata azonban nem elsődlegesen az alapjogok védelme. Az EUB gyakorlatát meghatározza, hogy az uniós jogszabályok értelmezése és a nemzeti jogok uniós joggal való összhangjának felülbírálati során tudnak előtte felmerülni fogyatékoságot érintő ügyek. Ebből következik, hogy számos,

a fogyatékossgal élő embereket érintő élethelyzet az EUB látókörén kívül marad, így például a gondnokság alá helyezés nemzeti szabályainak vizsgálata.

A kognitív fogyatékossgal élő emberek alapjoggyakorlását és annak korlátozását a döntési képesség, a jogképesség, a cselekvőképesség és a legal capacity fogalmai között vizsgáltuk. A legal capacity idegen nyelvű, tudatos használatával azt kívántam kifejezni, hogy a kutatás elején meghatározott alapjogi szemlélet nem fogadhatja el a joggyakorlástól mentes, „üres” jogképesség létét, mivel az az egyént alapjoggyakorlásától teljes mértékben megfoszthatja. A jogi korlátozás álláspontom szerint nem mehet el odáig, hogy az egyén alapjoggyakorlását teljes mértékben megszüntesse.

Az alapjoggyakorláshoz ugyanakkor szükséges az egyén részéről valamilyen cselekvés, magatartás vagy döntés. A nemzetközi alapjogvédő fórumok gyakorlatát áttekintő fejezet konklúziójában utaltam arra, hogy a döntési képességet ténykérdésnek tekintem, ami bizonyos szélsőséges élethelyzetekben akár teljes mértékben hiányozhat (kóma, vegetatív állapot), így a döntési képesség legalább alapvető fokát a legal capacity természetes feltételének tekintem. Ez a megközelítés meghatározza a helyettes és támogatott döntéshozatal kérdéséről alkotott álláspontomat is.

Saját megközelitésem leginkább Kees Blankman professzor következetesen kifejtett álláspontjához¹⁴ áll közel. Blankman professzor álláspontja szerint a CRPD egyezmény szövegéből nem következik kötéőerővel a helyettes döntéshozatal teljes, kivétel nélküli eltörlése. Rámutat arra, hogy a helyettes döntéshozatal felszámolása megfelelő, működőképes alternatíva hiányában a sérülékeny csoportot megfosztaná mindennemű védelemtől, még kiszolgáltatottabb helyzetbe hozva őket. A töredékesség ellensúlyozására és egy közös nevező felé történő elmozdulás érdekében fogalmazta meg a Stelma-Roorda - Blankman -

¹⁴ Kees C. Blankman: The Yokohama Declaration and maximising autonomy in the Netherlands. In: Lipp, V., Coester-Waltjen, D. & Waters, D. W. M. (szerk.): *Liber Amicorum prof. Makoto Arai*. 2015., München, p. 115-124; C. Blankman & K. Vermariën, Conformiteit van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap en het EVRM met de huidige en voorgestelde wetgeving inzake vertegenwoordiging van wilsonbekwame personen in Nederland, 2015.; H.N. Stelma-Roorda, C. Blankman, and M.V. Antokolskaia, 'A Changing Paradigm of Protection of Vulnerable Adults and Its Implications for the Netherlands', Family & Law 2019.; Kees Blankman Rieneke Stelma-Roorda: The empowerment and protection of vulnerable adults The Netherlands. Országjelentés, elérhető: https://www.fl-eur.eu/working_field_1_empowerment_and_protection/country-reports Utolsó letöltés dátuma: 2025. május 16.

Antokolskaia szerzői kör a középutas irányzatot.¹⁵ Eszerint amennyiben az érintett fogyatékossgal élő személy saját jogainak és érdekeinek védelme valóban megkívánja, akkor ez a legitim jogalkotói cél a cselekvőképességet nem teljes egészében, hanem meghatározott ügycsoportokban korlátozó gondnokság intézményével átmenetileg, a CRPD konformitás elérését jelentő támogatott döntéshozatal hatékony működőképessé tételéig, hatékonyabb eszköz hiányában biztosítható. Kivételt képez azonban ez alól a cselekvőképesség teljes kizárását eredményező bármilyen jogi eszköz, így a cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá helyezés jogintézménye, mely szükségtelen és aránytalan módon korlátozza az egyéni autonómiát, sérti az egyenlő emberi méltóság követelményét.

A helyettes döntéshozatal teljes, kivétel nélküli elutasítása a CRPD Bizottság részéről álláspontom szerint arra adott válasz, hogy az univerzális jogképesség biztosításától megnyugodva az államok a gyakorlatban széles körben élnek a cselekvőképesség akár teljes megvonásával a kognitív fogyatékossgal élő emberek esetén. Szintén ide tartozónak gondolom, hogy a részes államok a teljesítőképesség hiányára és a kognitív fogyatékossgal élő embereket segítő intézményrendszerek teljes átalakításának nehézségeire történő hivatkozása gyakran kibúvót jelent a CRPD-ben foglalt kötelezettségek alól. Ugyanakkor a helyettes döntéshozatal azonnali és teljes, kivétel nélküli elutasításával és a támogatott döntéshozatal minden esetben való alkalmazhatóságával nem tudok maradéktalanul azonosulni. A gyakorlat oldaláról nem tartom jelenleg feloldhatónak azt a kérdést, hogy milyen módon lehet döntéshozatalhoz segíteni azt a személyt, akinek döntési képessége teljes mértékben hiányzik vagy ha van is belső döntése, az a külvilág számára egyáltalán nem ismerhető fel, így például egy előzetes rendelkezést nem tett kómában lévő vagy permanens vegetatív állapotban lévő ember esetén nem látom kivitelezhetőnek a döntéshozatali támogatást. A technikai fejlődésével idővel nem kizárt, hogy ezek a szélső helyzetek is kezelhetővé válnak a támogatott döntéshozatal számára, jelenleg azonban ezt nem tartom lehetségesnek. Ebből következik, hogy a helyettes döntéshozatal és támogatott döntéshozatal közötti vitában számomra a legfontosabb szempont, hogy miként érhetjük el, hogy a helyettes döntéshozatal valóban csak azokra az esetekre korlátozódik, ahol a jogon kívül álló ténykérdés miatt a támogatás nem lehet eredményes. A joggyakorlatnak jelenleg azonban nem ezekre a szélsőséges helyzetekre kell

¹⁵ STELMA, H. N., BLANKMAN, C., ANTOKOLSKAIA, M. V. (2019). A changing paradigm of protection of vulnerable adults and its implications for the Netherlands. *Familie & Recht = Family & Law*, 2019 (Februári), 1-18. <https://doi.org/10.5553/FenR/000037>

választ adnia, hanem a kognitív fogyatékossgal élő emberek tömeges helyettes döntéshozatal alá kényszerítésére, ami a CRPD egyetlen értelmezésével sem lehet összhangban álló.

4. A dolgozat témájában született publikációk

KOLLARICS Flóra – STÁNICZ Péter: Az életvégi döntések legújabb fejleményei Magyarországon. FUNDAMENTUM 28: 2-3. pp. 89-99., 11 p. (2024)
<https://doi.org/10.70538/fundamentum.2024.2-3.10>

KUSSINSZKY Anikó - LUX Ágnes - STÁNICZ Péter: Az ENSZ Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága legfrissebb megállapításai Magyarország tekintetében: a különleges jelentésből levonható főbb következtetések. CSALÁDI JOG 18 : 3 pp. 9-16. , 9 p. (2020)

KUSSINSZKY Anikó - STÁNICZ Péter: Van-e döntésünk az élet végén? Lehetőségek és kompetenciák a gyakorlat tükrében. In: Filó, Mihály (szerk.) Autonómia, életvédelem, jogbiztonság: az életvégi döntések szabályozása. Budapest, Magyarország : ELTE Eötvös Kiadó (2022) 227 p. pp. 133-143.

KUSSINSZKY Anikó - STÁNICZ Péter: Életvégi döntések itthon és Európában - az Emberi Jogok Európai Egyezményéből fakadó alapkövetelmények. KÖZJOGI SZEMLE 14 : 2 pp. 35-42. Paper: https://matarka.hu/cikk_list.php?fusz=177281 , 8 p. (2021)

LÁPOSSY Attila - PÁSZTOR Emese Júlia - STÁNICZ, Péter - SOMODY Bernadette: Az ember alapjog-gyakorlási képességének dogmatikája. MTA LAW WORKING PAPERS 2022 : 1 p. 1 (2022)

SOMODY Bernadette - STÁNICZ Péter: Mit ér az alapjog, ha nem gyakorolható? Az alapjogi jogképesség és joggyakorlási képesség integrált koncepciója

In: Sándor, Anikó; Rékasi, Nikolett; Cserti-Szauer, Csilla (szerk.) Bábeli rend: Fogyatékoságtudomány és innováció Magyarországon. Budapest, Magyarország : ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar (2023) 143 p. pp. 76-84.

STÁNICZ Péter: The law is their aegis. Journal of Aging Law&Policy 12 : spring pp. 177-247. (2021)

STÁNICZ Péter: A család paradigmája az egyéni autonómia érvényesülésében és támogatásában. THEMIS: AZ ELTE ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA ELEKTRONIKUS FOLYÓIRATA pp. 7-28. Paper: [dstore/document/1734/THEMIS-2020-kulonszam.pdf](https://dstore.document/1734/THEMIS-2020-kulonszam.pdf) , 22 p. (2020)

STÁNICZ Péter: Different avenues in supporting and protecting vulnerable adults in (Western) Europe and roadmaps for the future. Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht 42 : 4 pp. 9-11. , 3 p. (2020)

STÁNICZ Péter: A fogyatékossgal élő emberek választójogának európai fejleményei a Német Alkotmánybíróság legutóbbi döntése tükrében. MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA JOGTUDOMÁNYI INTÉZET BLOG Paper: 2019/12/fogyatekossaggal-elok-valasztojog (2019)

STÁNICZ Péter: Judging them by the cover: the invisible stereotype of sanism. KÖZJOGI TÚKÖR x : 1 pp. 87-91. , 5 p. (2019)

STÁNICZ Péter: Egyéni autonómia a paradigmaváltások viharában – Támogatott döntéshozatal és a tévedés méltósága. FOGYATÉKOSSÁG ÉS TÁRSADALOM : A FOGYATÉKOSSÁGTUDOMÁNY ÉS A GYÓGYPEDAGÓGIA FOLYÓIRATA 2019 : 2 pp. 76-85. , 10 p. (2019). <https://doi.org/10.31287/FT.hu.2019.2.5>

STÁNICZ Péter - GULYA Fruzsina: Jogalanyiség, cselekvőképesség. Beszámoló "A nagykorúak cselekvőképességének korlátozása Magyarországon" FK 132513 és "Az alapjogi jogalanyiség koncepciója" K 132712 kutatások közös projektbemutató rendezvényéről. KÖZJOGI SZEMLE 13 : 1 pp. 75-79. , 5 p. (2020)

STÁNICZ Péter - STÁNICZ Gábor: Felkészülés az élet végére - az előzetes rendelkezések alapjai és hazai gyakorlata. ARSBONI 8 : 3-4 pp. 54-74. , 21 p. (2020)